

LESZEK ZUGAJ

GMINA SOCHOCIN W WOJNIE 1920 ROKU

LUBLIN 2020

WSTĘP

Od drugiej połowy XIX wieku funkcjonowała gmina Sochocin, która była odpowiednikiem dzisiejszej gminy o tej samej nazwie. Gmina działała w ramach powiatu płońskiego w Królestwie Polskim – państwie podległym Rosji.

Latem 1914 roku wybuchła I wojna światowa. W rok później wojska niemieckie odnosiły coraz większe sukcesy na terenach polskich. Rosjanie zostali wyparci na wschód.

Lata 1915-1918 to czas twardej okupacji niemieckiej. Z drugiej strony przywrócono do administracji język polski. Rozpoczął się żywiołowy okres tworzenia polskiego szkolnictwa elementarnego. Świątowano oficjalnie rocznice narodowe. Zorganizowano konspiracyjną Polską Organizację Wojskową, która miała przejąć władzę po ustąpieniu okupacji.

W listopadzie 1918 roku Niemcy podpisały kapitulację. Rozpoczął się proces tworzenia niepodległego państwa. Na przełomie 1918 i 1919 roku rozpoczęto organizowanie polskiej administracji, jednak kraj był wyniszczony wojną i okupacją, doskwierał kryzys gospodarczy.

W sierpniu 1919 roku powołano województwo warszawskie wraz z powiatem płońskim i gminą Sochocin¹.

W okresie międzywojennym Sochocin zachował status osady miejskiej. Według danych z pierwszego spisu powszechnego z 1921 roku Sochocin liczył 148 domów mieszkalnych oraz 1 638 mieszkańców. Była to największa miejscowość gminy. Wyróżniała się także wielokulturową ludnością. Dominowali jednak katolicy, których było 1 202, dodatkowo w osadzie mieszkało 406 wyznawców religii mojżeszowej oraz 30 ewangelików. Pod względem narodowościowym wyróżniano 1 253 Polaków, 378 Żydów i 7 Niemców².

Przez cały omawiany okres Sochocin stanowił siedzibę władz gminy, główną miejscowość gminy. Mimo braku posiadania praw miejskich Sochocin pełnił rolę lokalnego ośrodka handlowo-usługowego. Osada specjalizowała się w produkcji guzików, czyli rozwojem drobnego przemysłu. Ta specjalizacja cechowała Sochocin spośród innych podobnych ośrodków północnego Mazowsza. Odbываły się tutaj także targi na bydło, konie i nierogaciznę. Źródła mówią o funkcjonowaniu elektrowni³:

¹ Dziennik Praw Państwa Polskiego, nr 65, poz. 395.

² *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, nakładem GUS, Warszawa 1925, województwo warszawskie, s. 123.

³ *Księga Adresowa Polski wraz z Wolnym Miastem Gdańskiem Dla Handlu, Przemysłu, Rzemiosła i Rolnictwa 1929*, Warszawa 1930, Sochocin.

Powiat płocki (fragment) na mapie administracyjnej z 1933 roku. Województwa centralne i wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1933.

POCZĄTKI KONFLIKTU POLSKO-BOLSZEWICKIEGO

Granice odradzającej się w 1918 roku II Rzeczypospolitej nie były do końca określone. W tym czasie młode państwo polskie walczyło na wielu frontach. Istniały konflikty graniczne z Niemcami, Litwą, Czechosłowacją i Ukrainą. Były to jednak spory lokalne. Najpoważniejszy konflikt wybuchł na wschodzie. Zagroził on istnieniu naszego państwa.

Rozpoczął się już w 1919 roku jako niewypowiedziana wojna między Polską i rewolucyjną Rosją bolszewicką. Zarówno Polska, jak i bolszewicy chcieli przejąć kontrolę nad Kresami: Litwą, Białorusią i Ukrainą. Walki z 1919 roku nie były intensywne i rozgrywały się bardzo daleko od Mazowsza.

W końcu 1919 roku władza bolszewików w Rosji była już na tyle silna, że powstał projekt „eksportu” rewolucji komunistycznej na zachód Europy, głównie do Niemiec. Na drodze tych zamierzeń stało odradzające się państwo polskie.

Sukcesy Armii Czerwonej w likwidacji resztek białych wojsk pozwoliły na koncentrację sił przeciwko Polsce wiosną 1920 roku. Rzucenie do walki olbrzymich sił, w tym siejącej grozę 1. Armii Konnej Siemiona Budionnego, zmieniło sytuację na froncie w sposób radykalny. Wojsko Polskie rozpoczęło walki odwrotowe. Ciągły napór bolszewicki powodował przemieszczenie wojsk i utratę kolejnych linii oporu, aż okazało się, że za plecami wojsk polskich są już tylko Lwów, Wisła i Warszawa.

Stolica Polski była ważnym punktem dla obydwu stron. Krzyżujące się tam szlaki transportowe i przeprawy przez największą z polskich rzek, baza wytwórcza i mobilizacyjna oraz symboliczne znaczenie dla odrodzonego niedawno państwa powodowały, że tak dla bolszewików, jak i dla Polaków jej posiadanie było kluczowe. Pomimo marzeń o zdobyciu miasta z marszu, głównodowodzący wojsk bolszewickich na tym odcinku, Michaił Nikołajewicz Tuchaczewski, zdawał sobie sprawę, że konieczna jest próba obejścia miasta od północy oraz zdobycie przepraw na Wkrze i Wiśle. To odcięłoby Polskę od morza i dało możliwość okrążenia Warszawy od zachodu⁴.

Siły Wojska Polskiego na tym odcinku były nie tyle słabe, co symboliczne. Sztab Generalny i Naczelnny Wódz, marszałek Józef Piłsudski, postanowili więc stworzyć przeciwwagę dla bolszewickich armii nacierających na ogólnym kierunku Mława-Płońsk-Płock, w tym dla cieszącego się złą sławą III Korpusu Kawalerii Gaj Chana. 6 sierpnia dokonano reorganizacji wojsk polskich na trzy fronty – Północny, Środkowy i Południowy.

⁴ Sikorski, *Nad Wisłą i Wkrą. Studium z polsko-rosyjskiej wojny 1920 roku*, Warszawa 1928, s. 72.

Pierwszy z nich, najważniejszy dla nadchodzącej bitwy o Warszawę, miał przejąć odpowiedzialność za odcinek środkowej Wisły (2. Armia), stolicę (1. Armia) i osłonę linii Modlin-Wkra (5. Armia).

Wkra miała być ostatnią linią obrony, oddzielającą bolszewików od Wisły i przepraw w Płocku i Wyszogrodzie. Do osłony tego rejonu 5. Armia pod dowództwem generała Sikorskiego miała mocno osłabioną 17. Dywizję Piechoty gen. Osińskiego, grupę gen. Baranowskiego i nieliczną improwizowaną grupę kawalerii gen. Karnickiego. Szybko jednak rozpoczęto pilny przerzut ściągniętych z innych odcinków 18. DP gen. Krajowskiego, 5. Brygady Syberyjskiej, VIII brygady jazdy, XVII brygady piechoty i Dywizji Ochotniczej. Wkra, biegnąca przez północne Mazowsze, miała szerokość od 50 do 70 m, stanowiła więc istotną przeszkodę, choć zmienna głębokość od kilkunastu centymetrów do 3 metrów niwelowała miejscami przewagę obrońców⁵.

Transporty nowych sił przybywały do Modlina. Do 12 sierpnia znalazła się tam 18. DP, od tej pory stanowiąca gros sił 5. Armii. Jednak dzień wcześniej padł Pułtusk, a 17. DP poniosła znaczne straty podczas odwrotu przez Narew. Uznano mimo to, że dalsze wycofywanie się nie ma sensu i przygotowano kontratak na wschód, przeciwko siłom bolszewickich III i XV Armii z zadaniem zaangażowania ich i odrzucenia za Narew.

Warto jeszcze poświęcić chwilę sytuacji społecznej w tym okresie. Z uwagi na to, że większość mieszkańców gminy stanowili chłopci, ich stosunek do ochotniczej służby był niejasny, gdyż tradycja ta w zasadzie na tych terenach nie istniała. Początkowo także, jak na większości obszarów Mazowsza, wspierano dezertersów, a osadnicy niemieccy otwarcie agitowali za wspieraniem wojsk sowieckich. Dopiero wydanie odezwy do narodu „Ojczyzna w potrzebie!” zmieniło sytuację i pozwoliło zwiększyć ofiarność wsi na rzecz wysiłku wojennego.

Propaganda bolszewicka, w przeciwieństwie do wielu innych rejonów Mazowsza, nie była w rejonie Sochocina zbyt popularna. Jediną miejscowością, w której doszło do otwartego buntu podsycanego przez członków Związku Zawodowego Robotników Rolnych Rzeczypospolitej Polskiej było Smardzewo, gdzie wystąpiła służba folwarczna⁶.

Wojna szybko zbliżała się do terenu gminy Sochocin. 8 sierpnia miały miejsce walki o Ciechanów, które trwały dość krótko. W południe bolszewicy zajęli miasto i zaprzestali dalszego pościgu wypoczywając w Ciechanowie⁷.

⁵ Tamże, s. 5.

⁶ J. Szczepański, *Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa 1995, s. 95.

⁷ D. Piotrowicz, *Powiat ciechanowski w sierpniu 1920 roku*, „Niepodległość i Pamięć” 17/2 z 2010 roku, s. 45.

Młody ochotnik z okresu wojny 1920 roku (zbiory NAC)

12 SIERPNIA

Wojska sowieckie od północy wkraczały na teren gminy Sochocin. Do 12 sierpnia Armia Czerwona opanowała większość gminy, dążąc dalej do zdobycia Płońska i otwarcia sobie drogi na zachód i południowy zachód. Tego dnia posiadanie bolszewików ograniczała linia Smardzewo-Sochocin-Kuchary-Idzikowice. W szerszej perspektywie – IV Armia bolszewicka wykonywała głębokie obejście polskiego północnego skrzydła, kierując się na Płock, a XV Armia sowiecka parła na Modlin. W tym samym czasie jednostki polskie kierowały się do rejonów koncentracji, wyznaczonych im na zachodnim brzegu Wkry. Rzeka miała stanowić kolejną linię obrony przed nawałą bolszewicką. Najważniejsza jednostka 5. Armii WP – 18. Dywizja Piechoty (dalej jako DP) – otrzymała polecenie zajęcia linii rzeki Wkry naprzeciwko Płońska⁸. W skład Dywizji wchodziły pułki piechoty o numerach: 42., 49., 144. i 145.

Wieczorem 12 sierpnia niepełny 42. pułk piechoty (dalej jako pp)⁹ skierowano w rejon Płońsk-Strachowo. Marsze były uciążliwe dla strzelców, z których część pochodziła z niedawnych uzupełnień. Drogi były zatłoczone kolumnami wojskowymi, więc przejście do nakazanych punktów zajmowało wiele godzin. Ostatecznie dopiero nad ranem (13 sierpnia) osiągnięto cel wyznaczony rozkazem, a pułk, razem z nadciągającym do Płońska 145. pp, stał się odwozem 18. Dywizji Piechoty¹⁰.

Także 49. pp skierowano 12 sierpnia na wschód, by do rana zajął pozycje nad rzeką Wkrą na południe od Sochocina. Miejscowość i niedaleki las były jednak silnie obsadzone przez bolszewików, którzy na zbliżające się oddziały 49. pp położyli tak silny ogień, że nie były one w stanie kontynuować natarcia. Przeciwnikiem była sowiecka 4. Dywizja Strzelców.

⁸ Rozkaz operacyjny dowódcy 5. Armii, gen. W. Sikorskiego z 12 VIII 1920 r., nr 202/III.

⁹ Z powodu chaosu nazewnictwa jednostek polskich w tym okresie obowiązuje nomenklatura i numeracja z właściwych kronik pułkowych.

¹⁰ J. Żołna, *Zarys historii wojennej 42-go pułku piechoty*, Warszawa 1929, s. 23

13 SIERPNIA

Jak wspomniano wyżej nad ranem rejon wsi Strachowo zajął 42. pp, natomiast 49. pp. zajął pozycje na południe od Sochocina, między Gromadzynem i Pruszkowem¹¹. 144. pp. obsadził wieś Sobieski. W tym samym czasie 145. pp koncentrował się w Płońsku i okolicach razem z częścią 18. pułku artylerii polowej jako odwód dywizji. Tego dnia II dywizjon 18. pułku artylerii polowej wspierał ogniem 144. i 49. pp¹².

Tymczasem od wschodu nadchodził także wycofujący się 203. pułk ułanów, jeden z oddziałów VIII Brygady Jazdy. Pułk ten w ostatnich dniach bronił Ciechanowa. Podążał od Gołymina przez Nowe Miasto ku rejonowi koncentracji brygady w Koziminach-Stachowie¹³.

Poszczególne jednostki 18 DP spędziły ten dzień spokojnie, wysyłając tylko kilka patroli na wschód i północ w celu ubezpieczenia i rozpoznania zamiarów nieprzyjaciela. Wykryto tym samym nacisk od strony Raciąża i okazało się też, że zajmująca Sochocin 4. Dywizja Strzelców posunęła się naprzód w kierunku na Płońską, zajmując linię Krościn-Milewo-Kołożąb. Przeciwno temu manewrowi wysunięte zostały pododdziały VIII Brygady Jazdy, które dopiero co przybyły w okolice Koziminy-Stachowa spod Nowego Miasta, drogą przez Rzy. Przed południem wyprowadziły one atak, który zaskoczył wroga i zmusił go do odwrotu. Pod wieczór jazda odrzuciła jeszcze raz ataki bolszewickiego 3. pułku strzelców. W *Zarysie historii wojennej 20-go pułku ułanów im. Króla Jana III Sobieskiego*, który w trakcie wojny był 108. pułkiem ułanów, określono walki pod Milewem jako krwawe¹⁴.

Milewo zostało zdobyte tego dnia atakiem 2. pułku ułanów grochowskich. Historia pułku zanotowała: *Dnia 13 sierpnia pułk wyruszył z Nowego Miasta w kierunku na Płońską, a potem na Koźminy Stare [dziś Koziminy-Stachowo]. Wysłane w kierunku na wieś Smardzewo 2 plutony 2-go szwadronu z podporucznikiem Ciszewskim, natknęły się pod młynem na południowo-zachodnim krańcu wsi Milewo na placówkę nieprzyjaciela, którą podjazd zaskoczywszy zniemacka, wziął wraz z karabinem maszynowym do niewoli. Kiedy półszwadron wjechał do wsi, poukrywani za chałupami Rosjanie przyjęli silnym ogniem stłoczonych w ulicy ułanów, raniąc ciężko ppor. Ciszewskiego i dwóch ułanów, oraz zabijając parę koni. W tej chwili przygalał od strony pułku, stojącego pod wsią Koźminy Stare, drugi półszwadron 2-go szwadronu z dowódcą, porucznikiem Lechowskim na czele. Ruszył on na wieś, z której*

¹¹ F. Mazaraki, *Zarys historii wojennej 7-go 1 pułku piechoty*, Warszawa 1929, s. 16.

¹² Z. Badowski, *Zarys historii wojennej 18-go pułku artylerii polowej*, Warszawa 1930, s. 32.

¹³ Meldunek sytuacyjny Frontu Północnego, Oddział III, Nr 3701/III.

¹⁴ T. Suchorowski, *Zarys historii wojennej 20-go pułku ułanów im. Króla Jana III Sobieskiego*, Warszawa 1929, s. 7.

nieprzyjaciel począł się już wycofywać. Z chwilą nadejścia 3-go szwadronu z podporucznikiem Bułhakiem i jednego plutonu z 4-go szwadronu, który w tejże chwili nadszedł z Płońska, zaatakowano wieś jednocześnie z dwóch stron, wschodniej i zachodniej, biorąc będąc tam 29-y sowiecki pułk piechoty w pułapkę. Pułk ten został doszczętnie rozбит: 120 żołnierzy sowieckich padło trupem; wzięto 150 jeńców i 3 karabiny maszynowe; wśród trupów znajdował się dowódca pułku i dowódca baterii¹⁵.

Za ten czyn pułk został nagrodzony pochwałą w komunikacie Sztabu Generalnego z dnia 14 sierpnia.

Sukces ułanów grochowieckich nie tylko podniósł nadwerężone morale VIII Brygady Jazdy, która do tej pory była cały czas w odwrocie, ale umożliwiło to wyjście na tyły bolszewickie i zagrożenie odcięciem III Korpusowi Kawalerii Gaja Chana, operującemu już pomiędzy Toruniem a Włocławkiem.

O godzinie 14:30 rozpoczęło się natarcie bolszewickie na stanowiska 49. pułku piechoty pod Gromadzynem. Do godziny 17:00 cały odcinek pułku znajdował się pod naciskiem 4. Dywizji Strzelców. Około godziny 18:00 silne wsparcie artyleryjskie utorowało drogę piechocie sowieckiej, która przekroczyła Wkrę pod Pruszkowem. Nieco dalej na południe, gdzie bronił się 144. pp uderzała 11. Dywizja Strzelców, która również uzyskała powodzenie pod Jońcem. O godzinie 19:00 sytuacja lewego skrzydła 49. pp, wysuniętego pod Sochocin, stawała się krytyczna, gdyż nieprzyjaciel dochodził już na szosę w rejonie Biela. Kontratak II batalionu 49. pp odrzucił wroga za rzekę. Historia tego pułku wspomina, że szczególnie odznaczył się tego dnia starszy szeregowiec Marian Filkiewicz, kurier konny, który widząc, że dowódca kompanii ppor. Izrael Gross został ranny (zmarł później wskutek ran), a kompania bez kierownictwa traci wolę walki, przejął dowództwo i umocnił ducha kolegów, co pozwoliło wytrwać do czasu odsieczy II batalionu¹⁶. Dalej na południe sukces odniósł także 144. pp.

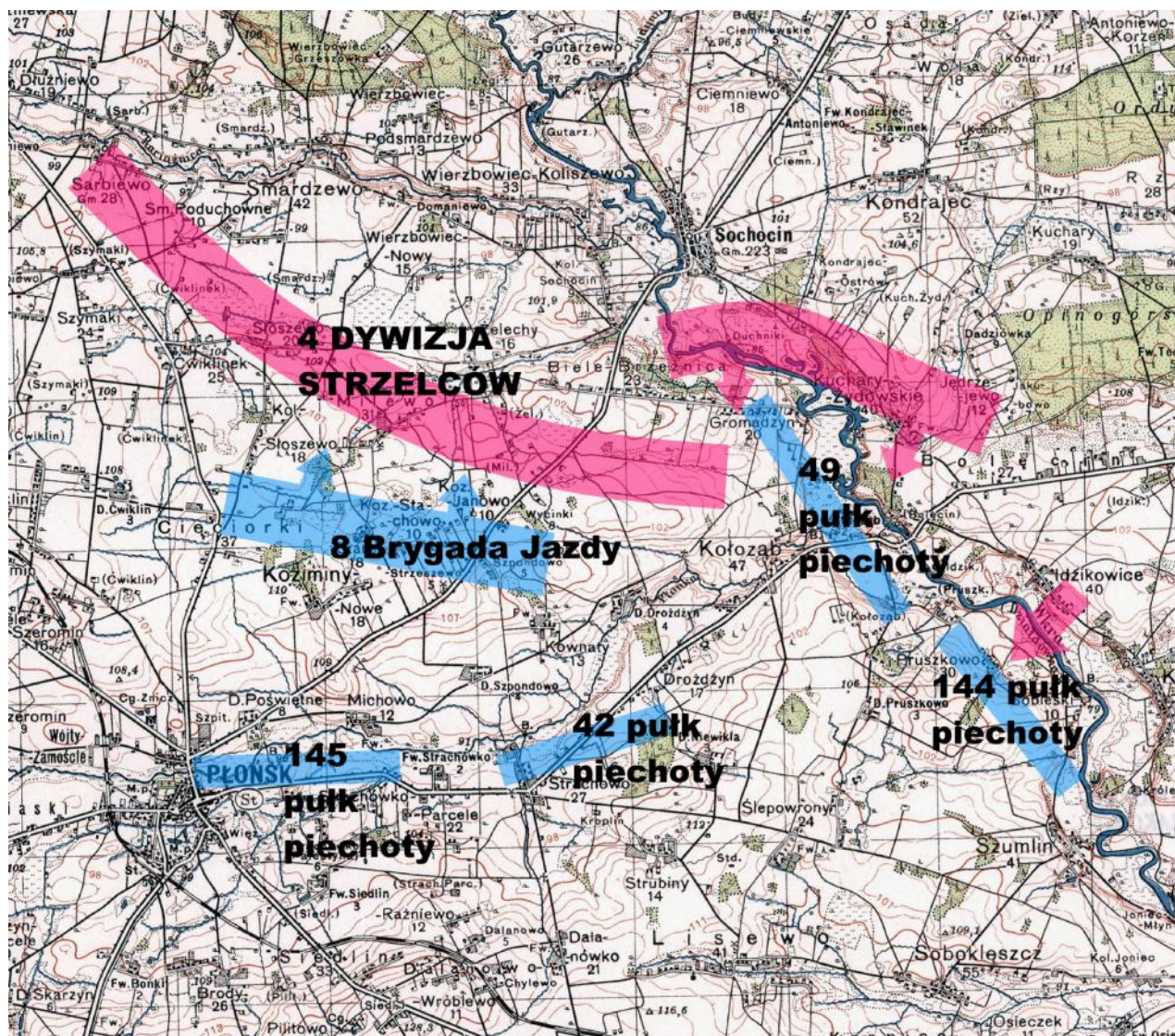
Przez cały dzień nie udało się określić, co zamierza zrobić przeciwnik, ani też ustalić, jak liczne są jego siły? Informacje od uciekinierów wskazywały na obecność znacznych oddziałów piechoty i jazdy szukających w Ciechanowie i Raciążu dróg do Płocka i Płońska. Jasnym jednak było to, że rejon Sochocina stał się miejscem, od którego bolszewicy zamierzali rozpocząć tak zwane „rolowanie” (zwijanie) frontu polskiego na Wkrze.

Generał Sikorski pisał w swoich wspomnieniach o tych decydujących momentach: *Skierowując 13 sierpnia gen. Krajowskiego do okolic Sęchocina, zdawaliśmy sobie sprawę*

¹⁵ W.S. Herkner, *Zarys historii wojennej 2-go pułku ułanów grochowskich im. gen. Józefa Dwernickiego*, Warszawa 1929, s. 28-29.

¹⁶ J. Fuglewicz, *Zarys historii wojennej 49-go pułku strzelców kresowych*, Warszawa 1929, s. 24.

z trudności, jakie jemu i prowadzonej przez niego grupie przypadną przez to w udziale¹⁷.

Działania bojowe w dniu 13 sierpnia 1920 roku (opracowanie własne autora)

¹⁷ Władysław Sikorski, *Nad Wisłą i Wkrą, studium z polsko-rosyjskiej wojny 1920 roku*, Warszawa 2015, s. 184.

14 SIERPNIA

Wydarzenia tego dnia zostały zdeterminowane przez Rozkaz Operacyjny Dowództwa 5. Armii z 13 sierpnia 1920. Nakazywał on głównym siłom armii – 18. Dywizji Piechoty i VIII Brygadzie Jazdy – zgrupowanie się odpowiednio w rejonie Sochocina i Smardzewa. Następnie, w godzinach jak najwcześniejszych, przewidywano atak w ogólnym kierunku na Ciechanów. Centrum armii również miało ruszyć naprzód, a południe, broniące Modlina, Bugu i Narwi pozostawać nadal w osłonie¹⁸.

Podjmując decyzję na podstawie rozpoznania kawalerii, dowódca 18. DP zarządził przesunięcie odwodów – 42. i 145. pułków piechoty, części 18. pułku artylerii polowej i części VIII Brygady Jazdy na północ od Płońska, do godziny 4:30. Widok koncentracji był niesamowity, jak wspominał mjr dypl. Franciszek Arciszewski, szef sztabu 18. DP: *Na przestrzeni nie większej jak może kilometra kwadratowego spokojnie, jakby na dziedzińcu koszarowym, zebrały się dwa pułki piechoty, dwa i pół dywizjony artylerii, saperzy i inne oddziały 18 Dywizji Piechoty oraz oficerowie łącznikowi VIII brygady kawalerii, otoczone z wszech stron ubezpieczeniami i patrolami ułanów*¹⁹.

Pierwsze uderzenie wyprowadzono na rejon Sarbiewo-Rzewin, już o 5:30. Do południa zajęte zostały Rzewin i Mystków, co zabezpieczyło dalsze natarcie od północy. 42. i 145. pułki piechoty otrzymały rozkaz zdobycia Smardzewa i przejścia Wkry na kierunku Gutarzewo. Pod Smardzewem 42. pp dostał się pod ogień i rozproszył, ale ze zdobyciem wsi poradziły sobie patrole i jazda, która ścigały później uciekające ubezpieczenia bolszewickie. Następnie szybkim marszem 42. pp skierował się do Młocka, który zdobyto z marszu.

Gutarzewo miał zająć 145. pp. Przeszedłszy przez Smardzewo, na podejściu do rzeki pułk dostał się pod ogień nieprzyjacielski. Dowódca pułku, mjr Witold Wartha, wysunął III batalion z zadaniem sforsowania Wkry i natarcia na Gutarzewo, jednak atak załamał się z powodu rosnących strat. Dążąc mimo to do zwycięstwa, mjr Wartha wysłał dwie kompanie z I batalionu z zadaniem obejścia obrony nieprzyjaciela od północy. Siły te zrealizowały swoje zadanie²⁰.

Walka ta nie była łatwa. Okazało się bowiem, że Gutarzewo jest zajęte przez batalion bolszewicki, dysponujący 600 żołnierzami, 8 karabinami maszynowymi oraz lekką i ciężką

¹⁸ Rozkaz operacyjny dowódcy 5. Armii, gen. W. Sikorskiego z 13 VIII 1920 r., nr 313/III.

¹⁹ Za: B. Zakrzewski, *Bitwa nad Wkrą – 5. Armia Wojska Polskiego na Północnym Mazowszu*, w: „Militaria XX wieku. Wydanie specjalne”, 2014, nr 2 (36), s. 10-20.

²⁰ J. Grochot, *Zarys historii wojennej 72-go pułku piechoty*, Warszawa 1930, s. 30.

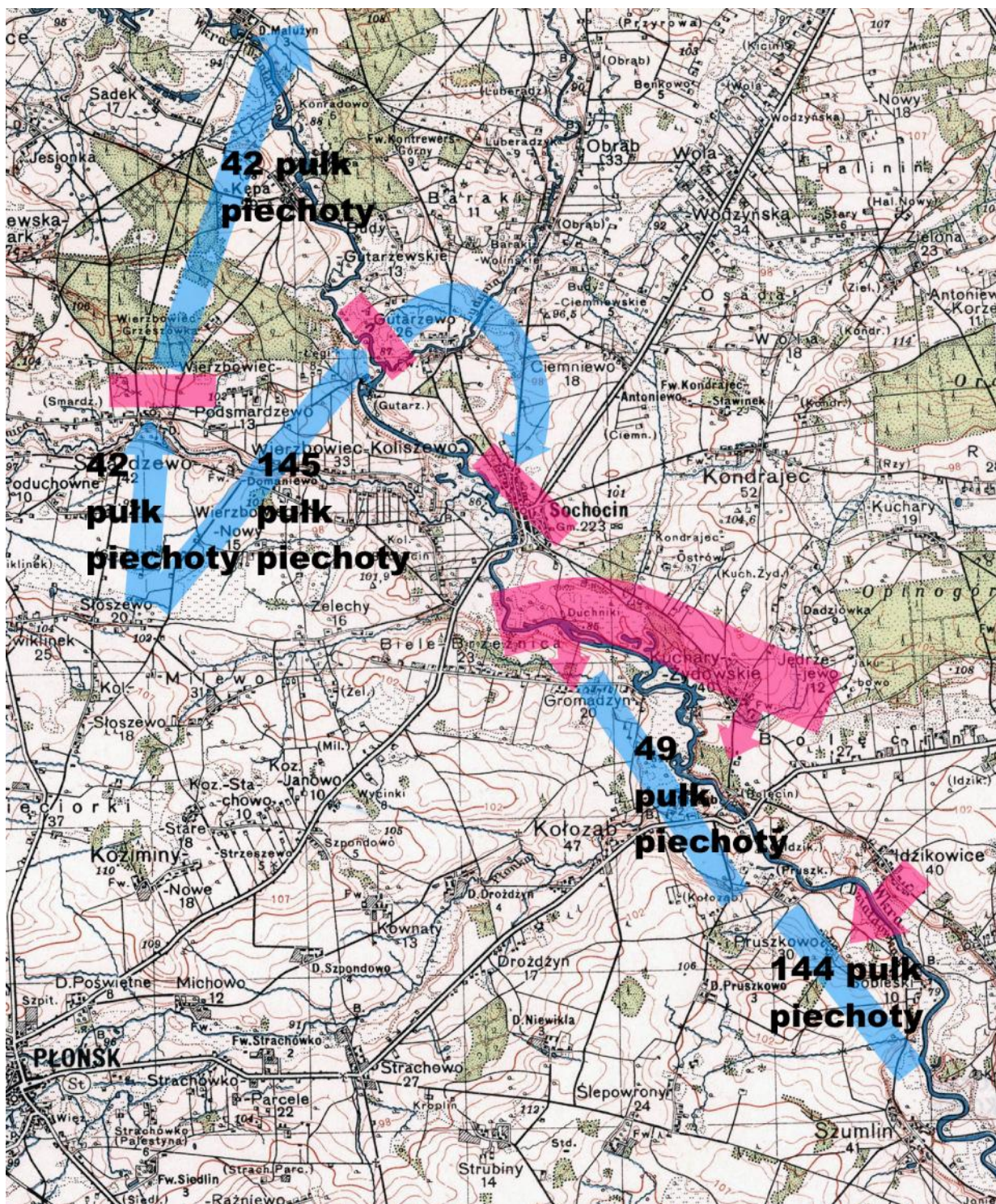
bateriami artylerii. Dwie kompanie I batalionu zaatakowały ok. godziny 17:00. Uderzenie na bagnety przegoniło Rosjan. Po tym przez Wkrę przeprawiły się pozostałe kompanie I batalionu i osłabiony III batalion, zajmując w Gutarzewie pozycje na noc. II batalion wraz pozostałą połową I batalionu i dowódcą pułku nocą podeszły do Sochocina i rozpoczęły walkę o miejscowość.

W tym czasie 49. pp, zajmujący wciąż pozycje wzdłuż Wkry na odcinku Gromadzyn-Pruszkowo, był poddawany stałemu naciskowi przez cały dzień. Bolszewickie 34., 35., 36. i 137. pułki strzelców wielokrotnie próbowały sforsować rzekę, ale nie osiągnęły powodzenia i wykrwawiły się. Nacisk tych sił musiał wytrzymać także 144. pułk piechoty na południe od Pruszkowa.

Silne parcie prawego skrzydła XV Armii sowieckiej 14 sierpnia, oraz stwierdzony brak jego łączności z sąsiadującą od północy IV Armią spowodowały, że gen. Krajowski podjął decyzję o zmianie kierunku natarcia z Ciechanowa na Sochocin i Nowe Miasto, by jak najbardziej ją osłabić i możliwie odrzucić nieprzyjaciela od linii Wkry. Przeciwno dość szczupłym, ale zdeterminowanym siłom polskich 49. i 144. pułków piechoty, Armia Czerwona wystawiła 4. 16. i 33. Dywizje Strzelców.

Proces podejmowania opisał szef sztabu 18. DP: *W tej chwili błysnęła iskra Boża artysty taktyka. Jakby tknięty przez siłę nadprzyrodzoną, przestaje generał Krajowski myśleć o tym, o czym bez przerwy myślał od dwu dni, tj. o korpusie konnym Gaja, zapomina o rozkazie swego dowódcy armii nakazującym mu uderzenie 18 Dywizją Piechoty na Ciechanów, i bez chwili wahania, wydaje rozkaz natychmiastowego zawrócenia całej wyprawy i uderzenia na flankę przeciwnika bliższego, bardziej uchwytneho. Postanowił on wykorzystać niezmiernie korzystne położenie taktyczne, w którym się znalazł i uderzyć całą siłą swej grupy przez Sochocin i Młock w kierunku na Nowe Miasto*²¹.

²¹ Za: B. Zakrzewski, *18 Dywizja Piechoty Wojska Polskiego w wojnie polsko-sowieckiej 1919-1921*, Warszawa 2016, s. 337.

Działania bojowe w dniu 14 sierpnia 1920 roku (opracowanie własne autora)

15 SIERPNIA

Zdobycie Sochocina stało się kluczowe dla sukcesu planu gen. Krajowskiego. Zajmujące miejscowość elementy sowieckich 4., 16., 18. i 54. Dywizji Strzelców przygotowywały się do ataku na Płońsk. Pojawienie się w okolicy 145. pułku piechoty uniemożliwiło im realizację zamiaru. Ostre walki toczyły się przez wieczór (14 sierpnia) i noc, do momentu, kiedy II batalion nie zaatakował Sochocin na bagnety. Natarcie rozbiło obronę bolszewicką i Sochocin przeszedł w ręce polskie o godzinie 3:00 rano wraz z zapasami, amunicją, bronią i wieloma jeńcami²². Sukces okupiono jednak ofiarą zabitych i rannych 6 oficerów i 60 żołnierzy. Dalsze natarcie wstrzymano, by dać żołnierzom odpocząć po męczącym dniu i nocy.

Mieszkańcy Sochocina pomagali żołnierzom w okresie walk. W monumentalnym dziele dotyczącym udziału ludności cywilnej w wojnie 1920 roku czytamy: *Mieszkańcy Sochocina, pomagając polskim żołnierzom w spaleniu mostu na Wkrze, uniemożliwiła bolszewikom szybkie zajęcie Płńska, klucza całego lewego skrzydła 5 Armii*²³.

Zdobyty Sochocin stał się bazą do ataków, które rozpoczęto już rankiem. Pierwszą akcją było natarcie i zajęcie przez bataliony I i III 145. pułku piechoty Ciemniewa, na wschód od Gutarzewa. Krwawe starcie odrzuciło nieprzyjaciela, po czym bataliony skierowały się na południe ku Kondrajcowi. II batalion i połowa I batalionu wyruszyły w tym samym kierunku z Sochocina, co pozwoliło pokonać silną obsadę miejscowości. Pułk skoncentrował się jednak tylko na krótko, by ponownie rozejść się dwiema kolumnami. Rozkaz rzucił I batalion przez Rzy na Karolinowo. Mimo wsparcia artyleryjskiego, udzielonego przez 18. pułk artylerii polowej, ogień przeciwnika przygnoił Polaków do ziemi i musieli oddać pole na jakiś czas.

Druga grupa, złożona z batalionów II i III ruszyła na Kuchary. Mimo ciężkich walk, zdobyła je i podążyła dalej, na Nowe Miasto. Walki były bardzo ciężkie, ale definitywnie rozbiły ugrupowanie przeciwnika i dały liczną zdobycz wojenną. Do wieczora forsownym wysiłkiem piechurów cel został zdobyty²⁴.

Dla I batalionu 145. pułku piechoty nie był to jednak koniec działań w tym dniu. Atak na Karolinowo, odparty przed kilkoma godzinami, ponowiono, współdziałając z III batalionem,

²² Naczelne Dowództwo WP. Oddział III, Sytuacja na Froncie Wschodnim, nr 8750/III.

²³ Janusz Szczepański, Społeczeństwo polskie w walce z najazdem bolszewickim w 1920 roku, Warszawa-Pułtusk 2000, s. 365.

²⁴ J. Grochot, *Zarys historii wojennej 72-go pułku piechoty*, s. 30-31.

który nadszedł od strony Nowego Miasta. Walki tam zakończyły się sukcesem polskim nocą z 15 na 16 sierpnia. Zwycięstwo okupiono jednak dotkliwymi stratami²⁵.

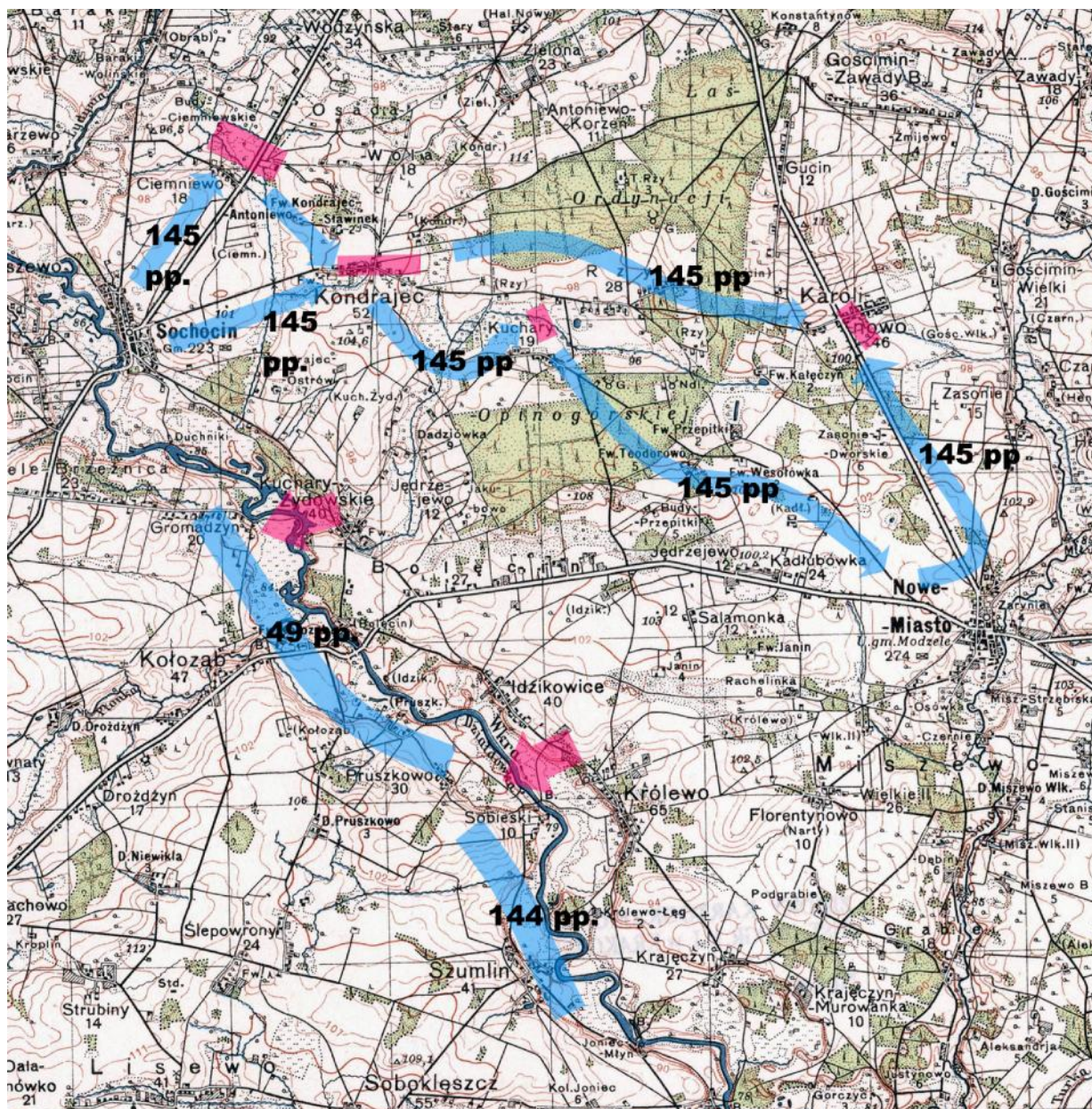
W cięższym położeniu znalazł się 49. pp. Jego pozycje od 7:30 znalazły się pod silnym atakiem wroga, który podjął próby przełamania obrony na Wkrze od Sochocina po Borkowo. Główne uderzenie w rejonie odpowiedzialności 18. DP wyprowadzono z Kuchar Żydowskich, atakowany był także styk 49. i 144. pułków piechoty w rejonie wsi Sobieski. Przejściowym problemom zaradziły lokalne kontrataki. Wśród nich najciekawszym było zajęcie lasu na północ od Sobieski przez 9. kompanię III batalionu 144. pp, która pomalowawszy się na czarno mieszaniną tłuszczu i sadzy, zaatakowała przy zachodzącym słońcu, wychodząc ze Ślepowron. Widok „Murzynów” wzbudził przerażenie przeciwnika tak wielkie, że odbicie utraconego terenu kosztowało 2 zabitych i 2 rannych. Pomysłodawcą był dowódca III baonu mjr Ocetkiewicz²⁶. Bolszewicy przez długi czas byli przekonani, że mają przeciwko sobie francuskie jednostki afrykańskie.

Tego dnia, by ubezpieczyć północne skrzydło 18. DP, gdzie dał się odczuć brak VIII Brygada Jazdy, która wykonywała rajd na Ciechanów, gen. Krajowski wykorzystał każdego człowieka, którym dysponował. Doszło do tego, że patrole wykonywali szeregowi ze sztabu na koniach taborowych oraz oficerowie Oddziału II sztabu dywizji (wywiad).

Już późnym popołudniem 15 sierpnia można było mówić o wielkim sukcesie grupy gen. Krajowskiego – zgodnie z planem udało mu się rozbić skrzydło XV Armii bolszewickiej i odsunąć widmo jej ataku na Płońsk i dalej na zachód. Zdobyto także duże ilości broni i zaopatrzenia a także wzięto licznych jeńców. W trudnych walkach, toczonych tej doby głównie nocą, zginęło lub zostało rannych 10 oficerów i aż 200 szeregowych. Straty te były wysokie, jednak w perspektywie złamania marszu bolszewickiego i odsunięcia zagrożenia dla Płocka i Warszawy okazały się nieuniknione.

²⁵ Tamże.

²⁶ F. Mazarak, *Zarys historii wojennej 71-go pułku piechoty*, s. 16.

Działania bojowe w dniu 14 sierpnia 1920 roku (opracowanie własne autora)

16 SIERPNIA

Bolszewicy mimo poważnych problemów, wywołanych zdobyciem przez 5. Armię Sochocina i Nowego Miasta, nie rezygnowali z aktywności zaczepnej. Północne zgrupowanie ich wojsk, złożone z 18. i 53. Dywizji Strzelców, groziło uderzeniem na skrzydło i tyły grupy gen. Krajowskiego. Jednak sukces na południu umożliwił zluzowanie części sił i przerzucenie ich na północ, w celu pokonania tamtego przeciwnika. Należało się jednak spieszyć, gdyż zdobyte w przechwyconej radiodepeszy informacje wskazywały na możliwość ataku już 16 sierpnia po południu.

W nocy z 15 na 16 sierpnia 145. pułk piechoty dostał rozkaz przemieszczenia się do Łopacina. Po krótkim odpoczynku, żołnierze ruszyli o 3:00. W trakcie marszu: *Rano, na południe od Gutarzewa, napotyka kolumna pułku większe masy rozbitych pod Karolinowem oddziałów sowieckich i dokańcza ich zniszczeniach. W walce tej wpada znów w ręce polskie znaczna zdobycz i pokaźna liczba jeńców. Po tym epizodzie uderza pułk od południa i zachodu na Łopacin*²⁷.

Do popołudnia na terenie gminy Sochocin wojna zrobiła sobie „przerwę”. Dopiero później doszły jej echa bitwy pod Sarnową Górą. Do Sochocina dotarły niepokojące wieści o rozbiciu 18. DP pod Sarnową Górą i generalnym odwrocie. Takie wieści przyniósł do Sochocina mocno poturbowany I batalion 42. pułku piechoty, który pod Sarnową Górą dostał się pod silny ogień nieprzyjacielski i został niemalże okrążony. Reszta pułku dotarła do miejscowości w nocy.

Jednocześnie Płońsk i północno-zachodnie miejscowości gminy Sochocin coraz silniej narażone były na przeciwnatarcie bolszewickie, gdyż na Sochocin bolszewicy skierowali 18., a na Płońsk 54. Dywizję Strzelców. Wieczorem 16 sierpnia stanęły one pod obydwoma miejscowościami i ponownie zajęły przyległe wsie. Zagrożenie dla tyłów 18. Dywizji Piechoty i całej 5. Armii było niezwykle poważne. Szczęśliwie dla Polaków, rozkaz Tuchaczewskiego o wzmocnieniu natarcia nie dotarł do adresata, dowódcy IV Armii Aleksandra Dmitrijewicza Szuwajewa. IV Armia nie wsparła atakujących bolszewików z XV Armii.

Sytuacja, wyglądająca na bardzo groźną, była jednak lepsza, niż można by sądzić – do Płońska dotarły już bowiem 1. i 201. pułki szwoleżerów, które stworzyły improwizowaną IX brygadę jazdy. Autobusami podwieziono także VIII Brygadę Piechoty. Siły te, oddane pod dowództwo płk. Dreszera, stworzyły nową grupę operacyjną²⁸. Można powiedzieć, że

²⁷ Tamże, s. 31.

²⁸ Rozkaz operacyjny dowództwa 5. Armii z 16 sierpnia 1920 r., nr 607/III

podejście bolszewickich 18. i 54. DS było spóźnione o co najmniej 24 godziny, trafiając na obszar dość dobrze przygotowany do obrony.

17 SIERPNIA

Spokojna noc z 16 na 17 sierpnia była zwiastunem burzy. Od rana rozszczękały się karabiny na całej długości wybrzuszenia grupy gen. Krajowskiego od Płońska po Sarnową Górę. Jednym z punktów ciężkości walk był Sochocin, broniony przez 42. pułk piechoty, przesunięty tam w nocy do odwodu dywizji. Jednocześnie wokół Płońska toczyła ciężkie walki grupa płk. Dreszera.

Obrona Sochocina, choć konieczna, była sprzeczna z rozkazami 5. Armii, nakazującymi poruszanie się na Ciechanów. Decyzję dowództwa 18. Dywizji Piechoty o powstrzymaniu i odepchnięciu bolszewików od tego ważnego punktu przed dalszym uderzeniem na północny wschód uznano jednak za całkowicie zrozumiałą. Pomocą dla zmęczonego i naciskanego 42 pułku piechoty miały być 144. pp i VIII Brygada Jazdy, skoncentrowane pod Ojrzaniem dla uderzenia na wschodnie skrzydło wrogiej grupy. Jednak niespodziewany ruch nieprzyjaciela pod Sarnową Górą, który chciał swoją 33. Dywizją Strzelców przedrzeć się do Sochocina, zaangażował te siły tak, że dopiero pod wieczór bataliony II i III 144. pp i oddziały VIII Brygady Jazdy ruszyły przez Malużyn. Ich atak zatrzymał się, gdy oswobodzone zostały Kępy, w których stwierdzono obecność 483. pułku strzelców.

162. Brygada Strzelców 54. Dywizji Strzelców, naciskająca ustawicznie na Sochocin, została ostatecznie powstrzymana przez 203. pułk ułanów, który w międzyczasie wyjęto spod rozkazów VIII Brygady Jazdy i przekazano IX Brygadzie Jazdy. Dostał on zadanie uderzenia na wroga w godzinach południowych. W trakcie marszu na pozycje wyjściowe, do zgrupowania dołączył 3. szwadron 1. pułku szwoleżerów. Rotmistrz Zakrzewski, zastępca dowódcy 203. pułku ułanów, rzucił wszystkie dostępne siły do szarży. W historii pułku tak oddano tę walkę: *Pod Smardzewem natknął się rotmistrz Zakrzewski na głęboko w kilku liniach posuwającą się piechotę i pragnąc za wszelką cenę powstrzymać ją – rzucił do szarży szwadrony 203-go pułku ułanów i 1-y szwadron szwoleżerów. Szarża 2-go i 3-go szwadronów załamała się w gęstym ogniu, pierwszy szwadron natomiast doszedł pod zakryciem wsi Wierzbowiec do pierwszej i drugiej fali piechoty sowieckiej, ale odosobniony musiał cofać się z powrotem. Dla ułatwienia odwetu 1-go szwadronu rotmistrz Zakrzewski poprowadził do szarży pluton techniczny, ale i ten atak cofnąć się musiał pod ogniem. Cel jednak został osiągnięty, bo nieprzyjaciel*

*powstrzymał swój marsz. Spieszone szwadrony rozpoczęły walkę ogniową, a z tyłu trzymany konny odwód gotów był w każdej chwili uderzyć znów na nieprzyjaciela*²⁹.

Rejon Smardzewa był bolszewickim przyczółkiem na terenie gminy, ale akcje jednostek polskich uniemożliwiły przeciwnikowi rozszerzenie go czy wyprowadzenie ataku na strategicznie ważny Sochocin.

Ciekawostką jest, że tego dnia w meldunku wywiadowczym nr 16 Oddziału II dowództwa 5. Armii napisano, że:

*W rejonie na północno-zachód od Sochocina (Dłużniewo-Smardzewo-Luberadz) znajdują się w lasach rozbite oddziały npla, którym miejscowa ludność (koloniści niemieccy) udziela pomocy i informacji*³⁰.

Polska kawaleria podczas forsowania rzeki (zbiory NAC)

²⁹ S. Roztworowski, *Zarys historii wojennej 27-go pułku ułanów*, Warszawa 1930, s. 20-21.

³⁰ Meldunek wywiadowczy nr 16, Dowództwo 5. Armii, Oddział II, L. 372/II-of.

18 SIERPNIA

Noc z 17 na 18 sierpnia była niespokojna. Walki toczyły się głównie o Smardzewo. Wróg wielokrotnie usiłował przełamać obronę polską, ale bezskutecznie. Atakowali też ułani – około północy 203. pułk ułanów próbował akcją w ciemnościach zająć wieś, jednak również bez powodzenia³¹.

Drugi atak ułanów na Smardzewo miał miejsce wieczorem 18 sierpnia, a zaangażowano do niego 1. i 201. pułki szwoleżerów, z których pierwszy miał zaatakować miejscowość, a drugi ubezpieczał atak. Siły te wyszły spod Ćwiklina, gdzie miała miejsce uroczysta polowa dekoracja żołnierzy i oficerów za wspaniałą szarżę pod Arcelinem, która ocaliła Płońsk poprzedniego dnia. *Bezpośrednio po tej podniosłej uroczystości maszeruje pułk przez kolonię Słoszewo i wieś tej samej nazwy, by zaatakować Smardzewo, zajęte jeszcze przez Rosjan. Ma uderzyć przez Kuliszewo od wschodu, podczas gdy 201-y pułk naciera od czoła [tj. od zachodu, ale nie na samą wieś – przyp. aut.] Szwadrony 2-gi i 4-y pozostają, jako odwód brygady, a reszta pułku podchodzi do lasu na południe od Wierzbówka, gdzie spiesza się i atakuje 1-ym i 3-cim szwadronami w pierwszej linii, a technicznym w drugiej. Pomimo nader ciemnej nocy i ognia nieprzyjacielskiego, otwartego z bliskiej odległości, wspomniane szwadrony zajmują folwark Smardzewo i zabierają 5 ciężkich karabinów maszynowych. Natychmiastowym kontratakiem zostają jednak zmuszone do wycofania się na pozycję wyjściową, to jest na zachodni skraj lasu między Smardzewem a Koliszewem. (...) Atak 201-go pułku szwoleżerów, równoczesny z akcją pułku, od kolonji Smardzewo zostaje odparty³².*

Walki te skończyły się z nastaniem nowego dnia (19 sierpnia) odkryciem, że wieś stoi otworem, a Rosjanie odeszli w kierunku na Gumowo³³. Tego też dnia przeniesiony do Sochocina został szpital polowy nr 405, przydzielony 18. Dywizji Piechoty. W rozkazie wskazano jego marszrute tam z Kroczewa przez Drożdżyn³⁴.

³¹ Meldunek sytuacyjny dowództwa 5. Armii, Oddział III, z dnia 18 VIII 1920 r., godz. 24.00, nr 901/III.

³² J. Karcz, W. Kryński, *Zarys historii wojennej 1-go Pułku Szwoleżerów im. Józefa Piłsudskiego*, Warszawa 1931, s. 52-53.

³³ Meldunek sytuacyjny wieczorny dowództwa Frontu Północnego, Oddział III, nr 4401-C/III

³⁴ Zarządzenie materialne nr 4., Dowództwo 5. Armii, Oddział IV, L. dz. 154/IV

Polska piechota podczas wypoczynku we wsi (zbiory NAC)

19 SIERPNIA

Kiedy rano zauważono, że bolszewicy opuścili Smardzewo, oddziały jazdy zajęły je czym prędzej. Do wieczora skoncentrowano tam całość sił IX Brygady Jazdy. Stanął tam także sztab Dywizji Jazdy gen. Dreszera, złożonej z obydwu użytych w bitwie brygad kawalerii. Sztab stał w Smardzewie aż do 23 sierpnia³⁵. Brygada nie prowadziła tego dnia dalszych akcji zaczepnych, ubezpieczając się tylko patrolami³⁶. Już poza granicami gminy 18. Dywizja Piechoty posuwała się naprzód na Ciechanów, który osiągnęła rankiem następnego dnia.

³⁵ Meldunek o sytuacji materialnej 5. Armii z dnia 23 VIII 1920 r., godz. 18.00.

³⁶ Meldunek sytuacyjny dowództwa 5. Armii z dnia 20 VIII 1920 r., godz. 1.00, nr 1001/III

20 SIERPNIA

Tego dnia tereny gminy Sochocin opuściły pierwszoliniowe jednostki bojowe, kiedy IX Brygada Jazdy wyszła ze Smardzewa w kierunku na północny wschód. Kronika 1. pułku szwoleżerów wspomina o marszu przez Kępę do Luberadza na Młock. W rejonie pozostały tylko jednostki tyłowe i uzupełnienia. Przeniósł się też dalej, do Ojrzenia, sztab 18. Dywizji Piechoty. Wojna, dzięki odwadze i determinacji żołnierzy oraz umiejętnościom ich dowódców odwróciła swój bieg i teraz posuwała się znów na wschód.

Trudno jest oszacować straty osobowe Wojska Polskiego w tej bitwie, z pewnością były to straty znaczne, zważywszy, że 15 czy 16 sierpnia sama tylko 18. DP określała je na najmniej 200 ludzi, przy czym w samym nocnym boju o Sochocin straty sięgały bez mała 70. Jeszcze trudniej określić, kto z nich zginął na terenie gminy, a wielu z tych, którzy zmarli od ran w szpitalach i lazaretach, pochowano poza jej granicami. Poniżej znajduje się spis tych, których miejsca pochówku na terenie gminy Sochocin są znane.

Czy ich poświęcenie było potrzebne? Bez wątplenia tak. Odważne parcie 18. DP na przeciwnika, rzucenie się na niego w momencie, w którym spodziewał się tylko obrony, przesądziło o zwycięstwie. A zwycięstwo zawsze ma swoją cenę. Poza odwróceniem losów wojny na północnym odcinku frontu i przyczynieniem się do zwycięstwa w bitwie warszawskiej, walki nad Wkrą przyniosły też olbrzymie zdobycze w broni, amunicji, materiałach wojennych i jeńcach. Bez wątplenia walki na terenie gminy Sochocin były jednymi z przełomowych w wojnie roku 1920.

BIOGRAMY DOWÓDCÓW

Witold Wartha (10.11.1889 – 1967)

Rysunek 1. Pułkownik Wartha meldujący się Marszałkowi Piłsudskiemu, Kraków 1933.

Urodził się w Austro-Węgrzech, służył w 100. pp piechoty. Od 1917 roku w Armii Polskiej we Francji. Od grudnia 1918 roku dowódca 3. pułku strzelców. W wolnej Polsce awansowany do stopnia majora w 145. pp Strzelców Kresowych, od lipca do 25 października 1920 roku dowódca tej jednostki. Następnie pracował w Departamencie I Piechoty MSWojsk., potem w 4. pułku strzelców podhalańskich i na różnych stanowiskach urzędniczych. W marcu 1939 roku pominięty w awansach przez brak dowodzenia wielką jednostką. We wrześniu 1939 roku dowódca Grupy Operacyjnej Stryj, przeszedł na Węgry. W Polskich Siłach Zbrojnych w Wielkiej Brytanii był dowódcą 3. brygady kadrowej strzelców, potem Centrum Wyszkożenia Piechoty. Zmarł w Edynburgu.

Adam Kazimierz Zakrzewski herbu Bogoria (25.02.1892 – 14.10.1958)

Rysunek 2. Pułkownik Zakrzewski w okresie, gdy dowodził 1. pułkiem strzelców konnych.

Od 1914 roku w Armii Imperium Rosyjskiego, od 1917 w 3. pułku ułanów I Korpusu Polskiego. Od początków 1920 zastępca dowódcy 14. pułku ułanów jazłowieckich. W lipcu 1920 roku tworzył 203. pułk ułanów Armii Ochotniczej, od 9 września 1920 roku dowódca jednostki. Następnie w 19. pu, 3. pułku strzelców konnych, 3. pu, 10. psk, 1. psk i Pomorskiej Brygadzie Kawalerii. Po walkach wrześniowych 1939 roku na czele tej ostatniej odszedł na Węgry. W PSZ w Wielkiej Brytanii dowódca 7. brygady kadrowej strzelców, potem zastępca dowódcy Brygady Szkolnej i komendant Obozu Rozdzielczego w Auchtertool. Od 1931 pułkownik dyplomowany. Po wojnie wrócił do Polski, zmarł w Sopocie.

Franciszek Krajowski (30.09.1861 – 22.11.1932)

Rysunek 3. Generał Franciszek Krajowski.

Urodzony w Czechach, od 1883 oficer zawodowy Armii Austro-Węgier. Służył w 45. pp w trakcie oblężenia Twierdzy Przemyśl, następnie do 1917 w niewoli. W niepodległej Polsce dowodził najpierw w VII Brygadą Piechoty, potem GO „Krajowski” i utworzoną z niej 18. Dywizją Piechoty. Po wojnie dowódca Okręgu Korpusu nr IX w Brześciu nad Bugiem, od 1923 w stanie spoczynku. Od 1920 roku honorowy obywatel Mławy. Zmarł w Brześciu.

WYKAZ POLEGŁYCH³⁷

Gutarzewo

Nr. w rejestrze	Imię, nazwisko, stopień	Jednostka	Data i miejsce śmierci	Przyczyna śmierci
38575	Szepelski Antoni ppor.	145. pp	14 VIII 1920 Gutarzewo	poległ

Kondrajec

Nr. w rejestrze	Imię, nazwisko, stopień	Jednostka	Data i miejsce śmierci	Przyczyna śmierci
19998	Kucharski Tomasz strz.	145. pp	14 VIII 1920 Kondrajec	poległ

Smardzewo

Nr. w rejestrze	Imię, nazwisko, stopień	Jednostka	Data i miejsce śmierci	Przyczyna śmierci
10134	Golewski Józef, szwol.	1. pszwol.	19 VIII 1920 Smardzewo	poległ
27690	Nowakowski Wincenty szwol.	1. pszwol.	29 VIII 1920 ³⁸ Smardzewo	poległ
27792	Nowosiński Leon szwol.	1. pszwol.	8 VII 1920 ³⁹ Smardzewo	poległ
29739	Pazelewicz szwol.	1. pszwol.	28 VII 1920 ⁴⁰ Smardzewo	poległ
36825	Stańczak Walenty wachm.	1. pszwol.	16 VIII 1920 Smardzewo	poległ
41176	Tuszyński Bolesław kpr.	1. pszwol.	22 VIII 1920 Smardzewo	poległ ⁴¹
42910	Wielgus kpr.	1. pszwol.	28 VII 1920 ⁴² Smardzewo	poległ

³⁷ Na podstawie Lista strat Wojska Polskiego, polegli i zmarli w wojnach 1918-1920, Warszawa 1934.

³⁸ Prawdopodobnie błąd, literówka, prawdopodobnie powinno być: 19 VIII 1920.

³⁹ Prawdopodobne błędy, literówki, prawdopodobnie powinno być: 18 VIII 1920.

⁴⁰ Prawdopodobne błędy, literówki, prawdopodobnie powinno być: 18 VIII 1920.

⁴¹ Bardziej prawdopodobne, że zmarł z ran odniesionych 18 lub 19 VIII 1920.

⁴² Prawdopodobne błędy, literówki, prawdopodobnie powinno być: 18 VIII 1920.

46797	Żurakowski Bronisław ppor.	1. pszwol.	18 VIII 1920 Smardzewo	poległ
-------	-------------------------------	------------	---------------------------	--------

Sochocin

Nr. w rejestrze	Imię, nazwisko, stopień	Jednostka	Data i miejsce śmierci	Przyczyna śmierci
3738	Budynek Bronisław strz.	145. pp	15 VIII 1920 Sochocin	poległ
3821	Bukczarski Franciszek kpr.	145. pp	16 VIII 1920 Sochocin	poległ
15082	Kapustka Władysław szer.	120. pp ⁴³	14 VIII 1920 Sochocin	zmarł
16373	Klisz Antoni sierż.	145. pp	17 VIII 1920 Sochocin	zmarł z ran
16804	Kodyn Wacław strz.	145. pp	14 VIII 1920 Sochocin	poległ
18210	Kowalczyk Szczepan sierż., pol.	145. pp	14 VIII 1920 Sochocin	poległ
18828	Krajewski Franciszek strz.	145. pp	14 VIII 1920 Sochocin	poległ
22081	Litewski Romuald strz.	145. pp	14 VIII 1920 Sochocin	poległ
24289	Marmur Józef kpr.	145. pp	17 VIII 1920, Sochocin	poległ
24866	Mączewski Jerzy strz.	145. pp	15 VIII 1920 Sochocin	poległ
29552	Pawlak Jan uł.	2. pu	19 VIII 1920 Sochocin	zmarł z ran
30178	Piekarski Józef strz.	145. pp	15 VIII 1920, Sochocin	poległ
32808	Regina Wacław strz.	145. pp	15 VIII 1920 Sochocin	poległ

⁴³ Pułk ten wymieniany jest bardzo rzadko. W Raporcie bojowym XXI Brygady Piechoty za okres walk pod Radzyminem od 8 VIII do 19 VIII 1920 roku [za: *Bitwa Warszawska 13-28 VIII 1920. Dokumenty operacyjne*, pod red. M. Tarczyńskiego i in., Warszawa 1996, s. 139] wspomniane jest jego detaszowanie do 18. DP. Później pojawia się jeszcze tylko przy okazji raportów 11. DP [Ibidem, s. 409-410].

35491	Skraba Jakub strz.	145. pp	14 VIII 1920 Sochocin	poległ
43491	Wita Józef strz.	145. pp	17 VIII 1920 Sochocin	zmarł z ran
45741	Zbaraza Michał strz.	145. pp	15 VIII 1920 Sochocin	poległ

Spis treści

WSTĘP.....	2
POCZĄTKI KONFLIKTU POLSKO-BOLSZEWICKIEGO	4
12 SIERPNIA	7
13 SIERPNIA	8
14 SIERPNIA	11
15 SIERPNIA	14
16 SIERPNIA	17
17 SIERPNIA	18
18 SIERPNIA	20
19 SIERPNIA	21
20 SIERPNIA	22
BIOGRAMY DOWÓDCÓW	23
WYKAZ POLEGŁYCH	26